

Gevorderd.

Vanmiddag zat ik naar Buitenhof te kijken en te luisteren. De Vlaamse Nele Beyens vertelde over de biografie die ze had geschreven over de vermoorde Els Borst, politica voor Democraten 66, arts, hoogleraar en minister van Volksgezondheid en Staat. Wat me opnieuw trof na haar beestachtige overlijden op 8 februari 2014, was het doorzettingsvermogen van die vrouw in de mannenwereld en haar pragmatisme gestoeld op idealisme.

Als dertien jarig meisje stepte ze in maart 1945 naar haar middelbare school. Fietsen waren door de Duitsers gevorderd. Op het Leidse Plein werd ze aangehouden door bruinhemden en gedwongen te gaan kijken naar een executie van verzetstrijders.

Op dat moment in het interview werd ik als donderslag bij heldere hemel weer getroffen door een herinnering aan een actie van mijn vader in maart 1945. Ik was toen vier jaar en vier maanden oud.

Hier poseert hij aan de rand van de oude begraafplaats aan de Lentfersweg op steenworp afstand van de Eisenerstraat.

Tot nu toe heb ik er nooit bij stil gestaan dat de actie een buitengewone was. Dat had ie gewoon gedaan, alsof het de normaalste zaak van de wereld was. Dat was het absoluut niet, besef ik na 76 jaar.

Immense trots overspoelde me. Morgen is het 8 november, de geboortedag van die overgrootvader van jou. Hij zou nu 119 jaar oud zijn als hij nog leefde. Nou, hij leeft nog in mij. Waarom werd ik plotseling zo bewust van mijn trots op hem? Wat was er gebeurd? Dat zal ik je vertellen.

Op de boerderij/klompenmakerij waar mijn moeder is geboren, Rondweg 8 Enter, was in de oorlog een kinderloos echtpaar uit Amsterdam ondergedoken: ome Wim en tante Miene. (Schoots en Van den Berg) Of ze Joden waren weet ik niet. Hun café in de Warmoestraat in de buurt van Bureau Warmoestraat hadden ze gelaten voor wat het was. Duitse soldaten als burens was de goden verzoeken. Na de oorlog zijn ze in Rijssen gaan wonen. Ome Wim overleed 28 september 1949 op zestigjarige leeftijd en is begraven in Amsterdam. De struise weduwe tante Miene verhuisde naar een pand aan de Prinsengracht in Amsterdam. Wanneer zij is overleden, weet ik niet. Kennelijk waren ze niet onbemiddeld. Bij hun vlucht hadden ze waarschijnlijk een ander veilig kunnen stellen. Daar leefden ze na de oorlog van.

Op een zondagmiddag in maart 1945 waren mijn ouders naar mijn moeders ouderlijk huis. Meestal gingen we mee op de fiets. Dit keer moesten we thuisblijven. Of dat iets te maken had met de op handen zijnde bevrijding, weet ik niet. Ome Wim en tante Miene pasten op ons. De bevrijding hing wel in de lucht. Zutphen werd 3 april bevrijd, Enter zondag 8 april en Rijssen een dag later. De Duitsers waren zich al aan het voorbereiden op de terugtocht om te voorkomen dat ze krijgsgevangen werden genomen of nog erger slachtoffer zouden worden van lynchpartijen of represailles.

Misschien dat mijn vader daarom durfde wat hij deed toen ze bij thuiskomst vernamen wat er gebeurd was.

Door de nauwe steeg naast ons huis dreunden die zondagmiddag Soldatenstiefel. Mijn zusje en oudere broer renden door de achterdeur naar buiten. Was war los? Ik drentelde erachteraan, schoorvoetend gevolgd door tante Miene en Ome Wim. Duitse soldaten waren achter ons huis gekomen. Dat was vreemd, want bij razzia's donderden ze altijd aan de voorkant de kapperszaak of tabakswinkel binnen. Ome Wim en tante Miene verstijfden. Waren zij de pineut?

"Fahrräder, Fahrräder müssen wir haben. Stehen die da in der Scheune" Zonder het antwoord af te wachten stormden ze de schuur in. Dat was maar goed ook. Ome Wim en tante Miene werd het bevel *Personalausweis* bespaard. Tot dan toe waren fietsen en wat dies mehr sei, gevorderd voor de oorlogsindustrie in het Ruhrgebied. Nu hadden ze fietsen nodig om desnoods per Fahrrad te vluchten door struikgewas, over bospaden, landerijen en groene grenzen terug naar de Heimat. Ons oppaspaar ontsprong op het nippertje de dans. De stampende bruinhemden verdwenen met twee fietsen door de steeg naar de straat. Ze fietsten de kleine honderd meter naar het Schild en het politiebureau waar ze ingekwartierd waren.

Mijn vader hoorde het verhaal bij terugkomst verbolgen aan.

"Welalderjesus....."

"Bennat, dat doo'j nit, keumt niks van in". Mijn moeder had veel invloed op mijn vader, maar in deze was de kleine man niet tegen te houden.

Bernard deed het. Hij wachtte niet tot de andere dag, maar trok meteen de stoute schoenen aan. Hij beende van de keuken de kamer door, de gang in, greep in de tabakswinkel in het voorbijgaan nog een pakje Caballero mee, flitste onder de boog naar de scheersalon door en verdween door het portiek de straat op. Verbouwereerd keken mijn moeder, ome Wim en tante Miene en wij hem na. Het Schild raakte op de late zondagmiddag al bevolkt met kerkgangers op weg naar de vespers. Gehaast groette Bernard zo veel en onopvallend mogelijk de mogelijke clientèle door zijn hoed op en af te zetten.

"*Woer geet Bennat van de Moabeard hèn*", zag je ze denken. Nou niet naar de kerk. Naar het politiebureau dat gevorderd was door de bezetters. Zonder aarzelen betrad mijn vader de Ortskommandur. Ik denk dat in zijn binnenste zijn hart wel bonzend te keer ging, want voor het zelfde geld zou hij gearresteerd worden om op het einde van de oorlog nog te worden terechtgesteld of afgevoerd voor Arbeitseinsatz in het inmiddels al veelal platgebombardeerde Duitsland. De weken voor de bevrijding waren beangstigend. Geallieerden schoten op alles wat bewoog. De Duitsers raakten nagenoeg in paniek. Er werden razzia's uitgevoerd om mannen te dwingen kraaienpoten te ruimen die 's nachts door verzetsmensen op straat waren gestrooid. Bij een van die razzia's liepen Duitse soldaten bij zo'n huiszoeking de wieg omver waarin mijn pasgeboren zusje Annie lag. De Wehrmacht had V1's en V2's ontworpen (de eerste raketten) In het verlengde van de Elsenerstraat, aan het begin van de bosrand, was een lanceerbasis om van daaruit Antwerpen en Londen te beschieten. Op die plek staat nu een kiepkarretje van het leemspoor. In de nacht van 25 op 26 maart was een V1 uit koers geraakt en viel te pletter op de Huttenwal. Een Engels vliegtuig kwam over en gooide bij overmaat van ramp ook nog een bom op de brandende ellende. Negentien mensen kwamen om, waaronder de naaste burens van mijn vader: twee vrijwillige brandweerlieden. Hanna ter Stege (Hanna van de Weaver) was in een klap haar man kwijt en moest als weduwe haar dochter Gerdien baren. Zoon Arend-Jan, van de zelfde leeftijd als mijn oudste broer, stond haar pal. Hij pakte het beroep van zijn verongelukte vader op en werd timmerman. Zijn bedrijf groeide uit tot één van de grootste aannemingsbedrijven van Nederland. Dit jaar stond Arend-Jan zelfs in de Quote 500. Links naast ons moest Mienke, mijn buurmeisje, het verder doen zonder vader. Mijn vader kookte. Risico?! Waagschaal ?!

In een oogflits zag hij aan het einde van de gang de fietsen staan.
'Halt, stehen bleiben', blafte een Unterfeldwebel.

Bernard griste de twee fietsen weg en voordat een verschanste SS-Rottenführer achter zijn balie vandaan kon komen, stond Bernard met de fietsen al buiten. *"Hier pak an, achter mie an"*, klampte hij een kerkganger aan. Het alarm van de doordringende fluit deed zijn werk. De arme gereformeerde man sprong op zondag zomaar op de fiets, nagestaard door zijn medebroeders/-zusters en de verbouwereerde fluitist in uniform.

De bezetters stonden op het punt af te druipen en lieten de 'freche Unverschämtheit' verder voor wat het was. Ze dropen af naar binnen, kennelijk hadden ze wel wat anders te doen: hun vege lijf zien te redden.

Mijn vader kreeg een warm onthaal van ome Wim en tante Miene. Ons kinderen ontging waarom mijn moeder minder enthousiast was. De fietsen waren toch weer legaal teruggevorderd.